

शत्रोः शत्रुप्राप्य नैवहीयेतैवप्रमादी स्यात् ॥ ४० ॥ क्षयैश्वर्यं सर्वैश्वर्यादि कामो विजिगीषादित्सीसर्वकामो बुद्ध्वा वासं दधीत संधिवाकुर्यात् अन्यत्विहादिकं कुर्यात् ॥ ४१ ॥ वर्धमानं क्षीयमाणं बुद्धेः पश्चात् बुद्ध्यनुसारि ॥ ४२ ॥ अल्पेनापि सत्वेन बलेन अर्थमनिर्गुक्तं आत्मानं प्रार्थयते लुब्धो ह मश्व भवतीत्यर्थः श्रेयः पात्रं न पूरयतेततः श्रेयोपसर्पतीत्यर्थः ॥ ४३ ॥ प्रगृहीतः स्निग्धः लक्ष्म्याः मूलं अर्थं सर्वशः सर्वाभ्यः संपीड्यमानः संपीडयन् प्रजासु विद्युद्वत्संपातं सम्यक्पतित्वा पिर्जितः स्यात् अत्र बृहद्दृष्टांतः प्रागेवोक्तः ॥ ४४ ॥ व्यवसायेन उद्योगेन विद्यात्लभेत् ॥ ४५ ॥ अनुद्योगेन जन्मना शयेदित्याह

हरेत्कीर्तिं धर्ममस्योपरुंध्यादर्थे दीर्घवीर्यमस्योपहन्यात् ॥ रिपुद्वष्टा दुर्बलो वा बली वा तस्माच्छत्रो नैव हीयेद्यतात्मा ॥ ४० ॥ क्षयं वृद्धिं पालनं संचयं वा बुद्ध्यप्युभौ संहतौ सर्वकामौ ॥ ततश्चान्यन्मतिमान् संधीत तस्माद्राजा बुद्धिमत्तां श्रयेत् ॥ ४१ ॥ बुद्धिर्दिग्भावलवंतं हिनस्ति बलं बुद्ध्या पाल्यते वर्धमानं ॥ शत्रुबुद्ध्या सीदते वर्धमानो बुद्धेः पश्चात् कर्मयत्तत्प्रशस्तं ॥ ४२ ॥ सर्वान्कामान्कामयानो हि धीरः सत्वेनाल्पेनाप्नुते हीनदोषः ॥ यश्चात्मानं प्रार्थयते र्थमानैः श्रेयः पात्रं पूरयते च नाल्पं ॥ ४३ ॥ तस्माद्राजा प्रगृहीतः प्रजासु मूलं लक्ष्म्याः सर्वशोऽत्याददीत ॥ दीर्घकालं ह्यपि संपीड्यमानो विद्युत्संपातमपि वानोर्जितः स्यात् ॥ ४४ ॥ विद्यातपो वा विपुलं धनं वा सर्वस्ये तद्व्यवसायेन शक्यं ॥ बुद्ध्या यत्तन्निवसेद्देहवत्सु तस्माद्विद्याद्वयवसायं प्रभूतं ॥ ४५ ॥ यत्रासेतमतिमंतो मनस्विनः शक्रो विष्णुश्च सरस्वती च ॥ वसंति भूतानि च यत्र नित्यं तस्माद्विद्वान्नावमन्यते दहं ॥ ४६ ॥ लुब्धं हन्यात्संप्रदानेन नित्यं लुब्धस्तपि परवित्तस्य नैति ॥ सर्वोलुब्धः कर्मगुणोपभोगे यो र्थे हीनो धर्मकामौ जहाति ॥ ४७ ॥ धनं भोगं पुत्रदारं समृद्धिं सर्वलुब्धः प्रार्थयते परेषां ॥ लुब्धे दोषाः संभवन्तीह सर्वे तस्माद्राजान प्रगृहीतलुब्धं ॥ ४८ ॥ संदर्शनेन पुरुषं घन्यमपि चोदयेत् ॥ आरंभां न्द्विषतां प्राज्ञः सर्वार्थीश्च प्रसूदयेत् ॥ ४९ ॥ धर्मान्वितेषु विज्ञाता मंत्री गुप्तश्च पांडव ॥ आभो राजा कुलीनश्च पर्याभो राजसंग्रहे ॥ ५० ॥ विधिप्रयुक्तान् नरदेवधर्मानुक्तान् स मासेन निबोध बुद्ध्या ॥ इमान्विदध्याह्वातिस्तत्प्रयो वै राजा महीपालयितुं सशक्तः ॥ ५१ ॥ अनीतिजं यस्य विधानजं सुखं हठप्रणीतं विधिवत्प्रदृश्यते ॥ न विद्यते तस्य गतिर्महीपतेर्न विद्यते राज्यसुखं ह्यनुत्तमं ॥ ५२ ॥

यत्रेति ॥ ४६ ॥ कर्मयज्ञादिगुणो अंगं यस्य तत्फलं सुखं तदुपभोगे सर्वोपिलुब्धः स चेदर्थे हीनस्तर्हि सुखलो माद्धर्मकामं द्रव्यादि विषयं च जहाति ॥ ४७ ॥ समृद्धिचप्राप्यापीति शेषः धनं उत्कोचरूपं न प्रगृहीतं संगृहीत ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ धर्मान्वितेषु ब्राह्मणमंडलेषु विज्ञाता ज्ञातत्त्वः राजसंग्रहे सामंतवशीकरणे ॥ ५० ॥ निबोध बुद्ध्यस्व व्यतिस्रत्यगुरुमनुसृत्य विदध्यात् हदिकुर्यात् ॥ ५१ ॥ विधानजैवप्राप्तं राजधर्मा ज्ञाने प्राप्तोऽप्यर्थः सद्यो नश्यतीत्यर्थः ॥ ५२ ॥